EMPERYALİZM, MİLLİYETÇİLİK VE SOSYALİZM

13 Ekim 2025

Yıldırım Koç

Emperyalizm, milliyetçilik ve sosyalizm arasında ilginç bir ilişki vardır.

Kapitalizmin emperyalizm öncesi döneminde gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları bir cehennem hayatı yaşıyordu; zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yoktu; milliyetçi değildi; yaşadıkları ülkeyi vatan kabul etmiyordu; sermayedarlarla iki ayrı millet gibiydi; başka ülkelerin işçileriyle ortak yanı daha fazlaydı; kapitalizmin mezar kazıcısıydı; sermayedarlara ve tamamıyla onların kontrolündeki devlete karşı radikal eylemler gerçekleştiriyordu.

Sömürgeciliğin 19. yüzyılın ortalarında yeniden canlanması ve yüzyılın sonlarına doğru emperyalizm aşamasına geçilmesiyle birlikte, kapitalizmin sonuçlarına karşı düşmanlık eden işçileri, kapitalizmin ve emperyalizmin destekçisi haline dönüştürebilmek için, sömürge ve yarı sömürgelerden aktarılan kaynakların bir bölümü işçi sınıflarına verildi ve çeşitli demokratik hak ve özgürlükler tanındı.

Böylece, emperyalizmin sağladığı olanaklarla, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının hayat standartları yükseltildi ve demokratik hak ve özgürlükler verildi. İşçilerin, zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri (mal varlıkları, hakları) oldu. Sermayedar sınıfa ve onların devletine karşı verdikleri mücadelelerde büyük yenilgiler yaşayan işçiler, bu olanaklara kavuşunca, milliyetçi oldu; onlara bu olanakları sağlayan vatanları için savaşlara katıldı. Kapitalizmin potansiyel mezar kazıcıları, emperyalizmin ve kapitalizmin destekçilerine, payandalarına, askerlerine dönüştürüldü. Gelişmiş kapitalist ülkelerde ilk başta sermayedar sınıfın bir ideolojisi olarak ortaya çıkan ve geliştirilen milliyetçilik, emperyalist sömürü sayesinde, işçi sınıflarının da ideolojisi haline getirildi. İşçi sınıfları aldatıldıkları için değil, emperyalist sömürüden önemli haklar elde ettikleri için, milliyetçileşti, şovenleşti ve hatta ırkçılaştı.

Sömürüye dayandığı için, emperyalist ülkelerin milliyetçiliği, tarihsel olarak gericidir.

Azgelişmiş ülkelerin milliyetçiliği ise, baskı ve sömürüye karşı çıktığı için devrimci bir milliyetçiliktir. Bu ülkelerde burjuvazi büyük çoğunlukla emperyalistlerin işbirlikçisi olduğundan, milli de, milliyetçi de değildir. Milliyetçilik bir "burjuva ideolojisi" değil, işbirlikçi burjuvaziye de, emperyalizme de karşı olan, **halkın ideolojisidir**.

Emperyalizmin saldırı ve sömürüsü, sömürge ve yarı-sömürge ülke halklarını direnişe yönlendirdi. Bu direniş, farklı köken ve inançlardan insanları da anti-emperyalist bir milliyetçilikte birleştirdi. Emperyalizmin saldırganlığı, devrimci bir milliyetçiliği yarattı. Bu ülkelerin işçi sınıfları da, bazı istisnalar dışında, bu anti-emperyalist milliyetçi çizgide yerini aldı. Emperyalizm, bu kez ilerici ve devrimci bir milliyetçiliğin doğmasına neden oldu.

Emperyalist ülkelerde sermaye birikimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde hızlandı. Geçmişte istisna konumunda olan çokuluslu şirketler yaygınlaştı. Özellikle 1970'li yıllarda iletişim ve taşımacılık alanlarında yaşanan çok büyük ve hızlı gelişmelerle birlikte, ulusötesi şirketlerin üretimi dünya ölçeğinde planlama ve gerçekleştirme olanakları doğdu. Ulusötesi şirketlerin çıkarları artık tek tek ülkelerin çıkarlarıyla özdeşleşmeyi aştı; ulusötesi sermaye iyice kozmopolitleşti. Buna karşılık emperyalist ülkelerin işçi sınıfları daha da milliyetçileşti.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının milliyetçileşmesinin ilk aşaması, sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin soyulmasıyla birlikte aktarılan ekonomik kaynakların bir bölümünün işçi sınıflarına verilmesi ve ayrıca bu yolla evcilleştirilen işçi sınıflarına demokratik hak ve özgürlüklerin de tanınmasıydı.

Küreselleşme olarak da nitelendirilen ulusötesi şirketlerin güç ve etkisinin arttığı dönemlerde emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının daha da milliyetçileşmesine neden olan gelişme, emperyalist ülkelerdeki istihdam olanaklarının Çin Halk Cumhuriyeti ve gelişmekte olan ülkelere aktarılmasıydı. Ulusötesi şirketler, emperyalist ülkelerdeki üretim birimlerinde ücretleri ve diğer hakları kısıtlamada, azgelişmiş ülkelerdeki düşük işçilik maliyetlerini bir tehdit aracı olarak kullanmaya başladı. Ulusötesi şirketlerin kâr gerçekleştirmelerini başka ülkelerde yapması nedeniyle, emperyalist ülkelerin devletlerinin vergi gelirlerinde azalma oldu; bu da kapitalizmin altın çağında oluşturulan refah devletlerinin zayıflatılmasına yol açtı. Emperyalist ülkelerde sosyal harcamalar azaldı; refah devleti tasfiye edilmediyse de epeyce zayıflatıldı.

Bu koşullarda, ulusötesi sermaye kozmopolitleşirken, emperyalist ülkelerin devletleri ve işçi sınıfları daha da milliyetçileşti. İşçi sınıflarının milliyetçileşmesinin bu yeni aşamasında, aktarılan kaynaklardan yararlanmaya ilave olarak, mevcut hakları korumak da önem kazandı.

Emperyalizmle birlikte işçi sınıfının enternasyonalizmi, diğer bir deyişle, farklı işçilerin ortak bir kader ve mücadele örgütlenmesi olanağı ve zorunluluğu ortadan kalktı. İşçilerin kurdukları uluslararası sendikal örgütler de gerçek anlamda bir enternasyonalizmi hiçbir zaman savunmadı ve uygulamadı. Çeşitli ülkelerin işçi sınıfları arasındaki yardımlaşma ve işbirliği de çok sınırlı kaldı. Özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sendikal örgütler, devletlerin dış politikalarının bir aracına dönüştürüldü.

Çağımızda emperyalist ülkelerin işçi sınıfları enternasyonalist değildir; kısa vadeli çıkarlarını koruyabilmek amacıyla milliyetçidir, şovendir ve hatta ırkçıdır. Emperyalist ülkelerde göçmen işçi sayısının artması bu eğilimi daha da güçlendirmektedir.

İşçi sınıflarının emperyalist dönemde milliyetçileşmesi ve enternasyonalizmi tamamıyla terk etmesi karşısında, çeşitli ülkelerin sosyalist/komünist partilerinin enternasyonalizm çabaları işçi sınıflarında etki yapmadı; çağrılar, bu partiler arasında ilişkiyle sınırlı kaldı. Komünist Enternasyonal'in faaliyet gösterdiği 1919-1943 döneminde ve ardından Sovyetler Birliği'nin kontrolündeki Kominform döneminde, enternasyonalizm adına yapılan uygulama, Sovyetler Birliği'nın dış politikasının dönem dönem değişen politikaları doğrultusunda kaldı.

Emperyalizm döneminde özellikle azgelişmiş ülkelerde işçi sınıflarının anti-emperyalist milliyetçiliği benimsediği durumlarda, sosyalistlerin işçi sınıfının güvenini ve desteğini kazanmasının yolu, devrimci bir milliyetçilik anlayışıyla hareket etmesinden geçmektedir. Kemalizm ve 6 ok (milliyetçilik, devletçilik, laiklik, cumhuriyetçilik, halkçılık, devrimcilik), Türkiye'ye özgü bağımsızlıkçı ve milliyetçi bir sosyalizm modeli olarak günceldir ve ülkemizin ve halkımızın sorunları aşabilmesinin tek yoludur.